

ВОВНА ГІРСЬКА ПУХНАСТА (КОРТУЗА МАТТІОЛІ ПУХНАСТА)

Cortusa matthioli L. subsp. *pubens* (Schott,
Nyman et Kotschy) Jáv.

Родина Первоцвітові — Primulaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення
Вузкоендемічний підвид рідкісного виду.

Ареал виду та його поширення в Україні
Сх. карпатський високогірний ендемічний таксон, що поза Україною трапляється лише в Роднянських горах у Румунських Карпатах. В Українських Карпатах — на Чорногорі (г. Говерла). Адм. регіон: Ів.

Чисельність та структура популяцій
Одна нечисленна популяція налічує близько 400 генеративних особин. Поновлення забезпечується шляхом насінного розмноження.

Причини зміни чисельності
Хоча популяція є стабільною, але із-за малої чисельності і незначної площі її стан можна вважати загрозливим через природні зміни рослинності в оселищі — його поступове заростання зеленівільховим криволіссям і можливі зсуви скель і ґрунту.

Умови місцезростання
Популяція приурочена до вогких затінених пісковикових скель, скелетних зволжених ґрунтів на висоті 1620–1650 м н. р. м. Угрупування належить до союзу *Cystopteridion* (кл. *Asplenietea*

trichomanis), хоча в Польщі він наводиться для кл. *Montio-Cardaminetea*. Цей підвид росте на кислих ґрунтах (рН 5,9–6,7). Пгрозомезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна короткочореневищна розеткова рослина. Кореневище темно-буре, густо вкрите довгими білуватими шнуроподібними додатковими коренями. Розетка складається з 3–5 листків з довгими черешками. Листки зубчасті, розрізані до 1/3 пластинки, 9–11 лопатеві. Квітконосний пагін 8–20 см заввишки. Суцвіття-зонтик утворене 4–9 квітками. Чашечка 5,5–6 мм завдовжки, розділена до половини. Віночок п'ятидільний, пурпурово-фіолетовий, лійкувато-дзвоникуватий,

зрослий до 1/2 — 3/5 своєї довжини. Плід яйцеподібна коробочка 4,5–6,5 мм завдовжки. Вся рослина сизувата, вкрита густими, короткими, м'якими, оксамитовими на дотик волосками. Від інших підвидів відрізняється меншими розмірами, глибше розрізаними листками, меншою кількістю лопатей листків, густішим, коротшим і м'яким опушенням. Цвіте у першій половині червня, плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням, рідше вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняють в заповідній зоні Карпатського НПП. Заборонено збирання рослин, гербарію, порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, ароматичне.

Основні джерела інформації
Кобів, 1999, 2004; Czerwona Księga Karpat Polskich, 2008; Kobil, 1999; Flora Republicii Populare Romine, 1960; Wilczyński, 1924.

Автор: Ю.Й. Кобів

Фото: Ю.Й. Кобів, В.В. Буджак (вставка)

ЦИКЛАМЕН КОСЬКИЙ (Ц. КУЗНЕЦОВА)

Cyclamen coum Mill. s.l. (*C. kuznetzovii* Kotov et Czernowa)

Родина Первоцвітові — Primulaceae

Природоохоронний статус виду
Зникаючий.

Наукове значення

Єдиний в Україні реліктовий ексклав на пн. межі ареалу. Кримська популяція іноді розглядається як окремий ендемічний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні

Румунія (Добруджа), Болгарія (Пд. Причорномор'я, Странджа), Росія (Північно-Зх. Закавказзя), Греція (Егейський архіпелаг), Туреччина. В Україні — Гірський Крим, масив Бурундук-кая; окол. с. Крехвцово, Мелехово, Муромське, Некрасово, Пролом, Руське, Сінне (Білогірський р-н). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

Загальна площа розповсюдження сягає 350–400 га, чисельність невідома. Частина популяції в окол. с. Мелехово сягає більш 6 млн. особин, третина з котрих — ювенільні, 52–57% — іматурні, 11–13% — генеративні. В ур. Кубалач ценопопуляції повночленні, правосторонні, з малою кількістю рослин прегенеративних вікових груп (2–5%), що свідчить про порушення структури. На 1 м² зростає до 50–65 особин у ясенево-дубових, до 10–12 в дубово-грабових і лише 3–4 у перехідній смузі до букових лісів. Вікова структура ценопопуляцій лівостороння.

Причини зміни чисельності

Хижацьке масове знищення квітів та бульб на продаж, у меншій мірі зміна ценотичної структури лісів під впливом рубок.

Умови місцезростання

Зростає на висоті 500–700 м н. р. м. на сухих та свіжих багатих перегнійно-карбонатних ґрунтах з вмістом гумусу 8–20% у високозімкнутих лісових ценозах: букових, грабово-букових, дубових, грабово-дубових, ясенево-дубових лісах кл. *Quercus-Fagetae*. Мезофіт, сциофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Весняний ефемероїд. Багаторічна трав'яна рослина 10–15 см заввишки. Бульба темно-коричнева, округла, злегка сплюснена з полюсів. Листки ниркоподібні, темно-зелені зі світлим мереживом зверху, фіолетові знизу на довгих черешках. Квітка бузково-рожева, запашна, 10–16 мм за-

вдовшки, лопаті віночка яйцеподібні. Плід куляста коробочка до 1 см. Цвіте в лютому–березні, плодоносить у травні–липні. Розмножується насінням, бульбами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Внесений до Європейського червоного списку та Червоного списку МСОП. Частина популяції охороняють в заказнику загальнодержавного значення «Кубалач», у зв'язку з чим необхідно розширити його площу. Заборонено проведення суцільних рубок лісу, викопування, заготівлю та продаж рослин.

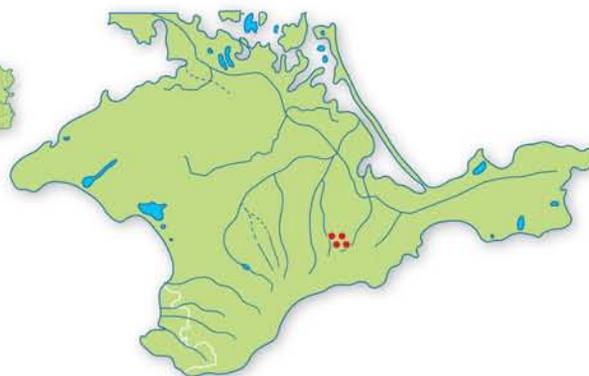
Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують в Ботанічному саду ім. О.В. Фоміна Київського національного університету ім. Т. Шевченка, Нікітському ботанічному саду — ННЦ УААН та ін.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське; отруйний.

Автори: А.В. Єна, Я.П. Дідух, Л.П. Вахрушева
Фото: Д.М. Іноземцева

ПЕРВОЦВІТ БОРОШНИСТИЙ

Primula farinosa L.

Родина Первоцвітові — Primulaceae

Природоохоронний статус виду
Зниклий в природі.

Наукове значення
Реліктовий вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Циркумпольярний аркто-альпійський, поширений у Євразії й Пн. Америці. У горах Ср. Європи (Піренеї, Балкани, Альпи, Карпати) дуже рідкісний: поодинокі місцезростання в Чехії, Словаччині й Польщі, обмежена кількість локалітетів у Румунії, Австрії та Швейцарії. В Україні був знайдений у 1961 р., пізніше під впливом меліорації ці рослини тут загинули. Адм. регіон: Зк.

Чисельність та структура популяцій
За станом на 1962 р. популяція *P. farinosa* в урочищі Гереджівка в окол. смт. Ясіня Рахівського р-ну на висоті 780 м н. р. м. налічувала 93 особини на площі близько 50 м² й створювала там аспект, вікова структура популяції була повночленною. Пізніше під впливом меліорації ці рослини тут зникли. Спроби знайти інші локалітети у Карпатах чи інших регіонах, а також наші спроби реінтродукувати його з території Словаччини та Румунії, були безуспішними. Отже, мусимо констатувати, що *Primula farinosa* зникла з флори України.

Причини зміни чисельності
Меліорація, порушення гідрорежиму, відміна тимчасового статусу заказника місцевого значення, який було запроваджено у 1960–1966 рр.

Умови місцезростання
Локалітет *Primula farinosa* являв собою невелике за розмірами (близько 2 га) осоково-мохове болото з домінуванням *Carex davalliana*. Гігромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина з суцільними довгасто-еліптичними листками з дрібнозубчастим краєм та жовтуватим борошнистим нальотом на нижньому боці, 2–4 см

завдовжки. Усі листки у прикореневій розетці. Кореневища короткі вертикальні, без ознак галуження, з віком здатні до поздовжнього розщеплення чи партикуляції. Стебла поодинокі, пазушні, прямостоячі, 10–25 см заввишки, закінчуються зонтикоподібними суцвіттями. Квітки бузково-рожеві, з зрослолистим віночком й відгином 20–30 мм в діаметрі. Плоди коробочки. Цвіте у кінці квітня — на початку травня. Розмноження виключно насінневе.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Потрібно створити в урочищі Гереджівка заказник, організувати там заповідний режим та репатріювати *Primula farinosa*. Заборонено меліораційні роботи, збирання рослин.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації
Зиман, 1964; Зиман, Вайнагіт, 1991; Cristea, 1995; Sanda, Popescu, 1971.

Автор: С.М.Зиман
Фото: Я.П. Дідух

ПЕРВОЦВІТ ГАЛЛЕРА

Primula halleri J.F.Gmel.

Родина Первоцвітові — Primulaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення

Реліктовий вид на сх. межі диз'юнктивного ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Середньо-пд.-європейський вид, диз'юнктивно поширений у високогір'ї Карпат, Альп та Балкан. В Україні — Чорногора (Петрос, Говерла), Свидовець (Драгобрат, Близниця, Геришаска) та Мармарош (Ненеска). Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій

Для популяцій характерні повночленні вікові спектри, тобто наявність ювенільних, іматурних, а також сеньєльних рослин, проте розміри популяцій невеликі, а кількість їх обмежена. Щільність популяцій — переважно 10–20 рослин на 1 м².

Причини зміни чисельності

Вузька еколого-ценотична амплітуда, обумовлена обмеженістю відповідних субстратів.

Умови місцезростання

Субальпійський та альпійський пояси на висоті 1800–2000 м н. р. м., на схилах переважно пд. експозиції, слабко задернованих ділянках, у тому числі на відслоненнях та осипах, в асоціаціях *Achilleo (schurii)-Dryadetum oxypetalae*, *Thymo-Festucetum amethystinae*, *Seslerietum coeruleans* (кл. *Asplenieta trichomanis*, *Carici rupestris-Kobresietea bellardii*). Мезофіт, кальцефіл.

Загальна біоморфологічна характеристика

Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина з короткими вертикальними кореневищами без ознак галузнення й мичкуватою кореневою системою. Надземні пагони напіврозеткові моноподільні прямостоячі: головний пагінукорочений багаторічний, напівзанурений у ґрунт, а репродуктивні пагони пазушні однорічні поодинокі 10–30 см заввишки. Переважна більшість листків зосереджена у прикореневій розетці, вони з цілісними широколанцетно-лопаткоподібними пластинками 4–8 см завдовжки, зісподу з характерним борошнистим нальотом. Квітки у верхівкових зонтикоподібних суцвіттях, оточених мутувчастим приквітковим покривалом з чотирьох-п'яти дрібних лінійних лист-

ків, з бузково-рожевим віночком 2–3 см в діаметрі. Цвіте у липні–серпні, плодоносить у серпні–вересні. Розмноження виключно насіннєве.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в Карпатському БЗ. Необхідно запровадити режим більш суворої охорони й моніторингу у Карпатському БЗ за всіма наявними популяціями. Заборонено збирання рослин, порушення умов зростання виду.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення

Декоративне.

Основні джерела інформації

Зиман, 1997; Малиновський, 1980; Малиновський, Крічфалушій, 2002; Малиновський, Царик, Кияк, Нестерук, 2002; Чопик, 1976.

Автори: С.М. Зиман, В.Г.Кияк, О.В. Булах
Фото: Ю.Й. Кобів

